

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Гладишука Сергія Олександровича «Становлення польської адміністрації в Західній Волині у 1919–1921 роках: державно-правові та суспільно-політичні аспекти», подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія

Дисертація С. О. Гладишука є новаторським дослідженням з суспільно-політичної історії Західної Волині міжвоєнного періоду ХХ ст. Роботу було виконано на кафедрі всесвітньої історії «Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки» під науковим керівництвом кандидата історичних наук, доцента О. В. Разиграєва.

Становлення польської адміністрації в Західній Волині в перші роки перебування під владою Польщі є одним з малодосліджених питань сучасної української історичної науки. Формування польської адміністрації та її політика щодо різних національностей регіону, а передусім українців, багато в чому визначили подальший зміст та перебіг польсько-українських стосунків у міжвоєнний період в Західній Волині. Проведений ґрунтовний аналіз помилок державної політики Польщі відносно інших національностей, які становили більшість на приєднаних до Польщі землях, може бути одним із чинників пояснення напружених відносин між українцями й поляками в період Другої світової війни. Дисертант об'єктивно перебуває у мейнстрімі сучасної української історичної науки. Наукове осмислення державно-правового та суспільно-політичного аспекту приєднання Західної Волині до складу Польщі належать до надзвичайно актуальних проблем української історичної науки.

Дисертація С. О.* Гладишука є узагальнюючою спробою здійснити цілісне дослідження становлення польської адміністрації в Західній Волині у 1919–1921 роках, і, безумовно, стане важливим внеском у з'ясування

досліджуваної проблеми, що донедавна перебувала під тиском ідеологічних нашарувань та розглядалася як частина краєзнавства. Дисертант зосередив свою увагу на таких недостатньо розроблених питаннях, як формуванні та діяльності тимчасових органів польської адміністрації Західної Волині, подіям польсько-більшовицької війни 1920 року у регіоні, аспектам становлення суспільно-політичного життя краю у міжвоєнний період, формуванню українського національного руху у Західній Волині, новій інтерпретації діяльності комуністичних організацій, особливостям польського громадсько-політичного руху.

У дисертаційній роботі С. О. Гладишук чітко визначив актуальність та новизну теми, мету, об'єкт і предмет наукового пошуку; сформулював конкретні дослідницькі завдання, обґрунтував необхідність використання проблемно-хронологічного, порівняльно-історичного, методу ретроспективи і перспективи та періодизації. Тільки таке комплексне поєднання дало змогу провести аналіз становлення польської адміністрації в Західній Волині у 1919–1921 роках на відповідному самодостатньому рівні згідно з вимогами сучасного розвитку української історичної науки та ґрунтовно осмислити важливі специфічні особливості суспільно-політичного життя Західної Волині у певній цілісності як у рамках регіональної специфіки, так і в полі зору широкого соціального простору. Структура роботи є логічною, вирізняється необхідною виваженістю, що сприяє найбільш повній реалізації мети дослідження. Обмеження хронологічних рамок 1919–1921 роками – часом діяльності тимчасових органів польської адміністрації Західної Волині – дозволило автору з'ясувати характерні особливості суспільно-політичних процесів у регіоні.

Розгорнутим є історіографічний огляд проблеми. Це засвідчує обізнаність дисертанта з існуючим науковим доробком з проблеми свого дослідження; його вміння визначити концептуальні підходи і теоретичні здобутки попередників, суть дискусійних проблем; демонструє здатність автора доказово й переконливо полемізувати з відмінними від його власної

точками зору. Дисертаційне дослідження С. О. Гладишука спирається на широке коло архівних та опублікованих джерел, значна частина з яких вперше вводиться до наукового обігу. Вони містять багату різнопланову інформацію і дозволили автору при комплексному використанні та порівняльному аналізі з'ясувати особливості становлення польської адміністрації в Західній Волині. Дисертант намагався по-новому проаналізувати матеріали вже відомих раніше джерел, зокрема публікації радянських збірників документів, спогади. Вважаємо, що С. О. Гладишук сумлінно і надзвичайно результативно опрацював всі види матеріалів необхідних для даного дослідження.

Важливим моментом дисертації стало з'ясування процесу формування польської адміністрації Західної Волині протягом 1919–1921 років, яка була представлена староствами як органами виконавчої влади першої інстанції та перехідним формуваннями у вигляді Управління повітів Волині, а згодом Волинським округом як органом виконавчої влади другої інстанції. Ці структури підпорядковувалися генеральному комісару східних земель, головному комісару земель Волині та Подільського фронту, а згодом керівнику прифронтових і етапних теренів. Ці формування спочатку звітували перед начальником держави, а з 1 червня 1920 р. – перед Міністерством внутрішніх справ Польщі. Події польсько-більшовицької війни та наступ Червоної армії влітку 1920 р. ліквідували польський управлінський апарат Західної Волині, який у вересні був знову відновлений. Після початку польсько-радянських переговорів у Ризі в жовтні 1920 р. відбувається підпорядкування регіону центральним органам виконавчої влади Польщі. Розпочалося повторне формування повітів, які на підставі закону від 4 лютого 1921 р. були адміністративно оформлені у вигляді Волинського воєводства у складі Польщі.

Безперечно позитивним моментом дослідження є те, що дисертант розкриває процес організаційного розвитку українського національного руху. Від початку він був представлений лише окремими локальними діячами

інтелігенції, що намагалася піднести національну свідомість місцевого українського населення. Починаючи від 1920 р., представники українського національного руху висувають конкретні пропозиції щодо подальшого устрою регіону. Прихильники національної течії українського руху виступали протягом 1919 р. за приєднання краю до УНР, а після польсько-українського договору 1920 р. – за надання Західній Волині політичної автономії в складі Польщі. Полонофільську течію українського руху представляли прихильники надання Західній Волині культурної автономії, із забезпеченням рівноправ'я для української мови, розвитку шкільництва. Проте невиконання ухвалених рішень польською адміністрацією призвело до загострення польсько-українських відносин.

Актуальним є вивчення ролі і значення діяльності польських громадсько-політичних організацій Західної Волині. Найактивнішими з них були «Кресова сторожа» та «Народні ради». Товариство «Кресова сторожа» намагалася реалізувати на практиці ідею Ю. Пілсудського про співпрацю всіх національностей на східному кордоні Польщі. За підтримки цієї організації були створені «Народні ради», які репрезентували себе посередниками між адміністрацією й органами місцевого самоврядування. Протягом другої половини 1919 р. «Кресова сторожа» та «Народні ради» намагалися сформувавши позитивний образ Польщі в Західній Волині, зважаючи на юридичну невизначеність статусу регіону й можливий плебісцит. Задля цього проводилася просвітницька діяльність та залучення українців, чехів, німців та євреїв до їх складу. У другій половині 1920 р. «Кресова сторожа» та «Народні ради» поступово переходять на позиції національних демократів із їхніми планами радикальної асиміляції українського, єврейського, чеського та німецького населення регіону.

Здобувач в цілому виконав поставлені наукові завдання, при цьому продемонструвавши професійне розуміння проблематики дослідження. Аналіз джерельного комплексу та літератури дозволив сформулювати виважені та аргументовані висновки, що логічно підкреслюють зміст роботи.

Основні теоретичні положення та висновки поданої до захисту кандидатської дисертації пройшли наукову апробацію на 12 міжнародних та всеукраїнських конференціях, за результатами яких було опубліковано тези доповідей. Крім того, результати дослідження знайшли своє відображення у 6 статтях, надрукованих у фахових виданнях, у тому числі 2 – закордоном.

Автореферат дисертації відображає зміст та основні результати дослідження і оформлений відповідно до існуючих вимог.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Сергія Олександровича Гладишука, слід зазначити, що, як і кожна серйозна наукова праця, вона не позбавлена окремих недоліків.

1) У підрозділі 2.1, де мова йде про перебування Західної Волині у складі Цивільного управління східних земель, автору, варто було б уточнити про яку саме кількість осіб йде мова – «У першій половині 1919 р. через Володимирський повіт пройшло близько 40 тис. осіб.» (стор. 77). При переліку секцій Генерального комісаріату, а саме секції загальних справ, було подано назву вербунковий відділ, що є не зовсім граматично правильно з точки зору української мови, можна було його перекласти як призовний або мобілізаційний відділ (стор. 79).

2) У підрозділі 2.2 автор наводить особливості функціонування Цивільного управління земель Волині та Подільського фронту. Доцільно було б у ньому розкрити питання інтернованих та арештованих осіб, які перебували в опозиції до польської влади. Чи були в Західній Волині табори для інтернованих осіб, чи політичних в'язнів утримували разом з кримінальними злочинцями у тюрмах регіону.

3) У підрозділі 2.3, де автор описує події польсько-більшовицької війни 1920 року та відновлення органів польської влади на Західній Волині в межах Тимчасового управління прифронтових і етапних теренів. Нова адміністративна одиниця підпорядковувалася безпосередньо Міністерству внутрішніх справ Польщі. Військовому відомству було суворо заборонено видавати будь-які розпорядження або накази, які б стосувалися діяльності

Тимчасового управління прифронтових і етапних теренів. При командуванні польського війська була запроваджена посада делегата, своєрідного посередника між армією та цивільним населенням. Дисертанту варто було б показати причини конфлікту між двома силовими відомствами Польщі, та як цей конфлікт інтересів розгортався у Західній Волині. Крім того, доцільно було ґрунтовніше проаналізувати принципи відбору кандидатів до органів державної влади та висвітлити відсоткові показники чисельності осіб непольської національності в органах місцевого самоврядування Західної Волині.

4) Підрозділ 3.1, присвячений організації українського національного руху в Західній Волині в період становлення органів польської адміністрації. Рівень національної свідомості значної частини українського населення регіону тоді був не високим, що було зумовлено особливостями перебування Західної Волині у складі Російської імперії. Автору варто було б висвітлити характерні риси русифікаторської політики царського уряду у відношенні до місцевого українського населення, більш детально показати роль православної церкви у житті краю, спробу її українізації у досліджуваній період. Також необхідно було висвітлити діяльність українських товариств, як каталізаторів пробудження рівня національної свідомості.

5) У підрозділі 3.2 проаналізовано діяльність комуністичних організацій у регіоні. Дисертант досить ґрунтовно показав поширення більшовицької агітації та передумови для розвитку комуністичного руху у Західній Волині. Протягом весни 1919-го – весни 1920 років у краї відбувалися локальні повстання та збройні виступи, учасники яких називали себе «народними більшовиками» й протистояли, за їхнім твердженням, «панській» владі Польщі. На початку липня 1920 року регіон зайняла Червона армія. У Західній Волині розпочалося формування більшовицьких органів влади. Створювалися різного рівня революційні комітети. Основною опорою для нової адміністрації було єврейське й українське населення, незадоволене попереднім урядуванням польської влади. Автору необхідно

було показати у підрозділі діяльність Надзвичайних комісій та соціальні групи населення, проти яких був спрямований «червоний терор». Також потрібно було висвітлити відносини більшовиків Західної Волині із новоствореною Галицькою Соціалістичною Радянською Республікою.

6) Підрозділ 3.3 розкриває особливості польського громадсько-політичного руху в Західній Волині. Представлений він був діяльністю «Кресової сторожі» та «Народних рад», яких, на відміну від представників польської адміністрації, автор умовно відносить до демократичного табору польського політикуму краю. Вони декларували потребу волевиявлення місцевого населення стосовно свого подальшого майбутнього. Результатом такої політики мав стати референдум, який легітимізував би перед країнами Заходу приналежність регіону до Польської держави. Крах «політики плебісциту» та фактична інкорпорація краю до Польської держави на межі 1920–1921 років засвідчили перемогу радикальних кіл ендеції. Дисертанту потрібно було показати особливості соціальної стратифікації польського суспільства як основну причину розбіжності у політичних поглядах поляків Західної Волині.

7) Наступне зауваження суто історіографічного характеру. Автору необхідно було використати у дослідженні праці відомого українського історика А. О. Руккаса, який вивчає військову історію міжвоєнного періоду.

8) Також у тексті подекуди трапляються незначні орфографічні огріхи (здебільшого у написанні польсько мовних джерел і літератури) та друкарські помилки.

Проте, всі висловлені зауваження та побажання не зменшують практичної та теоретичної цінності дисертації і, відповідно, не впливають на загальну високу оцінку роботи як вагомому внеску у дослідження становлення польської адміністрації в Західній Волині у 1919–1921 роках.

В цілому дисертація С. О. Гладішука «Становлення польської адміністрації в Західній Волині у 1919–1921 роках: державно-правові та суспільно-політичні аспекти» є самостійним та завершеним науковим

дослідженням, в якому всі положення та узагальнення аргументовані і логічно впливають зі змісту роботи. Результати дослідження є достовірними, належним чином обґрунтованими і підтвердженими.

Дисертація відповідає вимогам пп. 9, 11–13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія.

Офіційний опонент:

кандидат історичних наук,

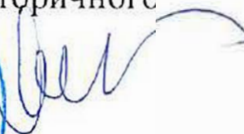
науковий співробітник філії Національного військово-історичного музею України – музею «Герої Дніпра» ·

Р. В. ЧОРНЕНЬКИЙ

Підпис Романа Васильовича Чорненького затверджую.

Директор Національного військово-історичного музею України

В.В. ТАРАНЕЦЬ